

Consumentenbescherming

Vraagstukken van Belgisch en Europees recht

Pr. Dr. Pieter Van Cleynenbreugel

De bescherming van de zwakkere partij in een handelsrelatie (in vele gevallen de niet-professionele gebruiker van goederen of diensten) is een belangrijke doelstelling van de Europese Unie. Die doelstelling past bovendien in haar ambitie om een interne markt tot stand te brengen.

Een interne markt omvat een ruimte zonder binnengrenzen waarin het vrij verkeer van goederen, personen, diensten en kapitaal gewaarborgd wordt (artikel 26, lid 2 Verdrag betreffende de Werking van de Europese Unie (VWEU)). Vrij verkeer houdt in de eerste plaats in dat de lidstaten van de Europese Unie regels afschaffen die het vrij bewegen van goederen, diensten, personen en kapitaal belemmeren. In het VWEU zelf werden daartoe de zogeheten vier vrijheden (fundamental freedoms, *libertés de circulation*) opgenomen. Die vier vrijheden maken het voorwerp uit van het plichtvak *Droit matériel européen*, dat eveneens in dit semester gedoceerd wordt. Het louter afschaffen van regels van lidstaten leidt echter niet noodzakelijk tot meer vrij verkeer. Daartoe is het ook nodig om nieuwe regels in te voeren die individuen ervan overtuigen dat het veilig is om goederen en diensten uit andere lidstaten te kopen. De Europese beleidsmakers zijn er daarbij vanuit gegaan dat vooral niet-professionele gebruikers van goederen of diensten een bijkomende bescherming verdienen in dat verband. Vanuit die bezorgdheid is het consumentenbeschermingsrecht gegroeid met als doel om individuen meer bescherming te bieden bij grensoverschrijdende transacties. Daartoe nam de Europese wetgever verschillende richtlijnen aan die erop gericht waren consumenten beter te informeren, hen nieuwe rechten te geven en hen meer rechtsmiddelen te geven om die rechten te kunnen beschermen in verhoudingen met professionele aanbieders van goederen of diensten. Die verhoudingen noemt men de zogeheten business-to-consumer of B2C rechtsverhoudingen. In principe reguleert het Europese consumentenbeschermingsrecht in de eerste plaats grensoverschrijdende rechtsverhoudingen tussen professionelen en niet-professionelen in verschillende lidstaten van de Europese Unie. Om echter discriminaties tussen louter internrechtelijke en grensoverschrijdende situaties weg te werken, bepaalde de Europese wetgever bovendien dat ook contracten afgesloten binnen een en dezelfde lidstaat onder toepassing van het consumentenbeschermingsrecht kunnen vallen. Op die manier zijn verschillende rechtsinstrumenten ook van toepassing op contracten tussen twee Belgen afgesloten. Het Europese consumentenbeschermingsrecht bepaalt op die manier ook het Belgische consumentenbeschermingsrecht. Zo ontstond een nieuw rechtsdomein dat het geheel aan regels ter bescherming van de consument omvat.

Consumentenbeschermingsrecht kan in de ruime (*sensu lato*) en in de enge (*sensu stricto*) zin gedefinieerd worden. In de enge zin omvat het consumentenrecht enkel die regels die expliciet de B2C verhoudingen betreffen. In de loop der jaren werd duidelijk dat niet alleen niet-professionele gebruikers van goederen en diensten (consumenten) bescherming behoeften, maar tevens andere gebruikers van goederen en diensten die zich in een zwakkere positie bevonden tegenover een sterkere aanbieder van zulke goederen en diensten. Daarom is het niet vreemd dat de wetgever beschermende regels – in de geest van het consumentenbeschermingsrecht – heeft aangenomen voor vliegtuigpassagiers, gebruikers van

online platformen en zo meer. Ook deze regels vallen onder het begrip consumentenbeschermingsrecht in de ruime zin.

In dit vak bestuderen we enkele van de belangrijkste regels inzake consumentenbescherming in de ruime zin zoals aangenomen door de Europese wetgever en omgezet door de Belgische. Daarbij is het de bedoeling om de verschillende regels te schetsen en te kijken hoe het Hof van Justitie van de Europese Unie die regels geïnterpreteerd heeft niet alleen in België maar ook in ander lidstaten van de Europese Unie. Het is bovendien niet alleen de bedoeling om voort te bouwen op kennis verworven in de vakken Droit des obligations en Droit économique, maar ook om belangrijke vaardigheden aan te leren.

De bedoeling is in de eerste plaats om kennis bij te brengen over :

- de verschillende regels inzake consumentenbescherming zoals aangenomen door de Europese Unie – het is in het bestek van acht bijeenkomsten niet mogelijk alle regels te analyseren. Daarom richten we ons op de belangrijkste categorieën van regels.
- de Nederlandse juridische terminologie inzake consumentenbescherming, onrechtmatige bedingen, oneerlijke handelspraktijken
- de rol van het Hof van Justitie in de interpretatie van de consumentenbeschermingsregels.

Die vaardigheden betreffen voornamelijk :

- het lezen en begrijpen van arresten van het Hof van Justitie van de Europese Unie – in het Frans en in het Nederlands
- het samenvatten van arresten van het Hof van Justie
- het presenteren van samenvattingen en erover met collega-studenten in debat gaan

Om zowel kennis als vaardigheden op een voldoende grondige manier te kunnen verwerven, wordt dit vak niet op een traditionele ex cathedra manier georganiseerd, maar worden verschillende lesvormen met elkaar afgewisseld. Uiteraard geef ik u in de eerste plaats een uiteenzetting van de belangrijkste leerstukken van het consumentenbeschermingsrecht. Van de studenten wordt evenwel ook verwacht dat zij de relevante richtlijnen en verordeningen van de Europese Unie zelf lezen en de rechtspraak eromheen kunnen samenvatten en kaderen. Zo wordt van elke student gevraagd om per thema één arrest te lezen, samen te vatten en te presenteren aan de groep. De professor voorziet in feedback op de presentaties en leert de studenten hun eigen vaardigheden te verbeteren. Verder worden in de lessen tevens discussiemomenten ingelast waarbij we bijvoorbeeld de Belgische en Europese regelgeving vergelijken en commentariëren.

Van studenten wordt een actieve medewerking verwacht. Naast de presentaties van arresten, die voor 70% van het eindcijfer meetellen, wordt verwacht dat ze actief vragen stellen of opmerkingen formuleren en daarnaast aantonen dat ze vorderingen maken in het licht van de feedback van de professor (30% van het eindcijfer). Voor het vak wordt geen examen georganiseerd, wat ook betekent dat tijdens het semester een meer actieve participatie verwacht wordt.

Voor elke bijeenkomst vindt u een structuur (plan du cours), wat u moet helpen bij de voorbereiding en het volgen van de bijeenkomst. De structuur wordt tijdens de bijeenkomsten vergezeld van een powerpoint, die vervolgens op eCampus zal verschijnen.

Op eCampus vindt u alle materialen en de arresten terug. Tijdens de eerste bijeenkomst beslissen we wie wanneer arresten zal presenteren. Presentaties zijn voorzien op 11 februari (4 studenten), 18 februari (4 studenten), 25 februari (4 studenten), 11 maart (4 studenten), 18 maart (4 studenten), 25 maart (4 studenten) en 2 april (8 studenten). Het komt er dus op neer dat elke student 4 presentaties zal houden, waarop telkens korte constructieve feedback gegeven zal worden.

Het is evenwel ook van essentieel belang dat u voor de bijeenkomsten al eens door de relevante wetgeving bladert die u terugvindt in de mappen ter voorbereiding van de bijeenkomsten. Lees ook al eens de structuur voor die les, om te weten welke onderdelen behandeld zullen worden. Dat moet u helpen uw arrest beter te kunnen kaderen en voor te bereiden. Tijdens de eerste bijeenkomst geef ik u meer uitleg wat ik precies verwacht van u in dat verband.

Om ook tijdens de bijeenkomsten de discussie te bevorderen, geef ik tevens enkele discussievragen mee, die we samen zullen beantwoorden in de bijeenkomst. U wordt verwacht (dit telt namelijk voor de 30% evaluatie mee) op voorhand na te denken over die vragen en vervolgens hier mee over te spreken tijdens de bijeenkomst. U zal zien dat de vragen niet zo moeilijk zijn.

Indien u nog andere vragen heeft, mag u me steeds contacteren via pieter.vancleynenbreugel@uliege.be. Ik sta tot uw dienst om dit vak ook voor u te doen slagen.

Liège, 18 januari 2019

Kalender

4 februari, 14h00-16h00 (Séminaire 1):

- inleiding – praktische modaliteiten – verdeling van de arresten te bespreken door studenten – hoe een arrest lezen, interpreteren en presenteren
- algemeen overzicht van het consumentenbeschermingsrecht en presentatie van de volgende weken
- Vragen over structuur en algemeen overzicht

11 februari, 14h00-16h00 (Séminaire 1) :

- Oneerlijke handelspraktijken – algemene inleiding en bespreking van richtlijn 2005/29
- Presentaties van 4 arresten over oneerlijke handelspraktijken in verschillende lidstaten van de Europese Unie

18 februari, 14h00-16h00 (Séminaire 1) :

- De omzetting van de richtlijn oneerlijke handelspraktijken in het Belgische recht – problemen en het arrest Commissie t. België
- Presentatie van 4 arresten over oneerlijke handelspraktijken in verschillende lidstaten van de Europese Unie
- Conclusie over het recht inzake oneerlijke handelspraktijken en de rol van het Hof van Justitie

25 februari, 14h00-16h00 (Séminaire 1) :

- Contracteren met consumenten
- Onrechtmatige bedingen en richtlijn 93/13
- Problemen van omzetting van richtlijn 93/13 : presentatie van 4 arresten

11 mars, 14h00-16h00 (Séminaire 1) :

- De rol van de rechter in onrechtmatige bedingen : presentatie van 2 arresten
- Consumentenkoop en richtlijn 1999/44 : presentatie van 2 arresten

18 mars, 14h00-16h00 (Séminaire 1) :

- Verkoop op afstand en elektronische handel : analyse van het juridische kader
- Presentatie van vier arresten koop op afstand/elektronische handel

25 mars, 14h00-16h00 (Séminaire 1) :

- Presentatie van vier arresten elektronische handel
- Gevalstudie geo-blocking en wetgeving Europese Unie
- Conclusie : vooruitblik op voorgestelde verordening platformen

1er avril, 14h00-16h00 (Séminaire 1) :

- Rechten van vliegtuigpassagiers : algemeen kader verordening 261/2004+ arrest Sturgeon
- Discussie van 8 arresten over de toepassing van de verordening
- Algemene conclusie

Eerste bijeenkomst : consumentenbescherming – algemeen kader – 4 februari

1. Algemene inleiding
 - a. Waarom een vak in het Nederlands over consumentenbeschermingsrecht ?
 - b. Doel van het vak
 - c. Wat is het vak niet ?
2. Praktische organisatie van het vak
 - a. Structuur van de bijeenkomsten
 - b. Actieve participatie
 - c. Lezen en presenteren van arresten van het Hof van Justitie
 - d. Autonoom leren – begeleide zelfstudie
3. Hoe een arrest lezen van het Hof van Justitie ?
 - a. Een voorbeeld
 - b. 3 stappen
 - c. Hoe deze stappen presenteren ?
 - d. Verdeling van de arresten te bespreken in dit vak
4. Vragen over organisatie ?
 - a. Agenda van het vak
 - b. Verloop van de bijeenkomsten
 - c. Moet ik bang zijn – gaat dit veel werk zijn ?
5. Consumentenbeschermingsrecht in de Europese Unie : algemeen rechtskader
 - a. Filosofie van het consumentenbeschermingsrecht
 - i. De interne markt – vier vrijheden
 - ii. Bijkomende regels ter bescherming van consumenten (B2C)
 - iii. Van consument naar gebruiker – uitbreiding regels voorbij B2C
 - b. Structuur van het consumentenbeschermingsrecht
 - i. Publiek recht : regels inzake oneerlijke handelspraktijken, prijsaanduidingen en reclame
 - ii. Privaat recht : onrechtmatige bedingen in B2C overeenkomsten en bijzondere overeenkomsten (time-sharing, consumentenkrediet, pakketreizen...)
 - iii. Gemengd recht : verkoop op afstand – elektronische handel
 - iv. Nieuw recht : rechten vliegtuigpassagiers – digitale interne markt
 - c. Toekomst van het consumentenbeschermingsrecht
 - i. Uitdagingen voor de toekomst
 - ii. Toekomstig recht : voorstellen om consumentenbescherming beter te handhaven

Discussievragen :

- Waarom zijn regels inzake consumentenbescherming belangrijk voor de Europese Unie ?
- Gaat u akkoord met de volgende hypothese ? De vele Europese regels zijn goed, maar de handhaving ervan door de lidstaten is nog steeds erg divers.
- Zijn de voorstellen om het consumentenbeschermingsrecht uit te breiden een stap in de goede richting ?
- Welke uitdagingen ziet u voor de toekomst van het consumentenbeschermingsrecht, vooral in het licht van de digitalisering ?

Tweede bijeenkomst : oneerlijke handelspraktijken (I) – 11 februari

1. Algemene inleiding : reglementering van oneerlijke handelspraktijken
 - a. Deel van het mededingingsrecht in de ruime zin
 - b. Wat zijn oneerlijke handelspraktijken ?
 - c. Aanpak in verschillende lidstaten
 - d. Nood aan Europese harmonisatie ?
2. Harmonisatie van het handelspraktijkenrecht
 - a. Naar een Europese richtlijn
 - b. Richtlijn 2005/29
 - c. Open definitie, maar maximum harmonisatie
3. De richtlijn handelspraktijken : een overzicht
 - a. Algemeen verbod oneerlijke handelspraktijken
 - b. Specifiek verbod misleidende handelspraktijken
 - c. Specifiek verbod agressieve handelspraktijken
 - d. Omzetting en handhaving richtlijn
 - e. België als gevalstudie : volgende week
4. Interpretatie van het handelspraktijkenrecht door het Hof van Justitie - presentaties
 - a. Handelspraktijken en gebruikers van platformen : zaak C-105/17, *Kamenova*
 - b. Handelspraktijken en incassobedrijven : zaak C-357/16, *Gelvora*
 - c. Gedragscodes voorzien door de richtlijn : zaak C-119/17, *Bankia*
 - d. Algemeen verbod op reclame : zaak C-339/15, *Vanderborght* (prejudiciële vraag 1)

Discussievragen :

- Wat betekent maximale harmonisatie voorgeschreven door de richtlijn in de praktijk ?
- Wat zijn gedragscodes ? Kunnen ze volgens u een alternatief bieden voor verbodsregels ?
- De lijst met oneerlijke handelspraktijken blijft erg open. Denkt u aan andere praktijken die er ook zouden moeten instaan ?
- Wanneer is er volgens u sprake van een uitnodiging tot aankoop ? Is dat gevoel niet verschillend voor elke consument ?

Derde bijeenkomst : oneerlijke handelspraktijken (II) – 18 februari

1. Omzetting van de richtlijn in Belgisch recht : problemen en ontwikkelingen
 - a. Eerste omzetting naar Belgisch recht
 - b. Meer beschermend Belgisch recht : gevoegde zaken C-261/07 en C-299/07, *VTB-VAB*
 - c. Belgisch recht en het vrij beroep : zaak C-421/12, *Commissie t België*
 - d. Het Wetboek Economisch recht en de hervorming van het ondernemingsrecht

2. Interpretatie van de richtlijn handelspraktijken – presentaties (vervolg)
 - a. Niet-gevraagde leveringen :gevoegde zaken C-54/17 en C-55/17, *Wind Tre*
 - b. Informatie die gegeven moet worden :zaak C-632/16, *Dyson*
 - c. Informatie in advertenties : zaak C-146/16, *DHL*
 - d. Informatie over abonnementsprijzen : zaak C-611/14, *Canal Digital Danmark*

3. Conclusie : open vragen en toekomst van het oneerlijke handelspraktijkenrecht
 - a. Rol van de Europese Unie
 - b. Rol van de lidstaten

Discussievragen :

- Hoe loste de Belgische wetgever de problemen inzake omzetting van richtlijn 2005/29 uiteindelijk op ?
- Blader door boek VI van het wetboek economisch recht. Waar en hoe heeft de Belgische wetgever de richtlijn omgezet ?
- Is het Hof van Justitie de meest geschikte instelling om de oneerlijkheid van handelspraktijken te beoordelen ?
- Is richtlijn 2005/29 voldoende aangepast aan de mogelijkheden die de digitalisering biedt aan handelaars ?

Vierde bijeenkomst : contracteren met consumenten (I) – 25 februari

1. Contracteren met consumenten
 - a. Verschil met gemeen recht
 - b. Naar een bijzonder contractenrecht voor consumenten
 - i. Algemene toepasselijkheid : onrechtmatige bedingen
 - ii. Bijzondere toepassing : consumentenkoop
2. Onrechtmatige bedingen in consumentenovereenkomsten : richtlijn 93/13
 - a. Doel van de richtlijn
 - b. Toepassingsgebied van de richtlijn
 - c. Onrechtmatige bedingen : algemeen verbod
 - d. Onrechtmatige bedingen : lijst van verboden clausules
 - e. Omzetting van de richtlijn in Belgisch recht
3. Omzetting van richtlijn 93/13 in de praktijk – presentatie van vier arresten
 - a. Richtlijn van toepassing op juridisch advies : zaak C-537/13, *Šiba*
 - b. Eenzijdige wijziging rentevoeten : zaak C-143/13, *Matei*
 - c. Wisselkoersbeding : C-26/13, *Kásler*
 - d. Verzekeringsovereenkomsten : zaak C-96/14, *Van Hove*
4. Algemeen besluit over de interpretatie en toepassing van richtlijn 93/13

Discussievragen :

- Is de lijst met onrechtmatige bedingen in richtlijn 93/13 exhaustief of zijn er andere bedingen die ook onrechtmatig kunnen zijn ?
- Is het aannemen van bijzondere regels voor consumentenovereenkomsten volgens u een juiste beleidskeuze ? Leidt dit niet tot een gebrek aan coherentie in het verbintenissenrecht ?
- Hoe ver gaat het Hof van Justitie in het interpreteren van onrechtmatige bedingen in het licht van richtlijn 93/13 ? Vindt u dat het Hof ver genoeg gaat hierin ?

Vijfde bijeenkomst : contracteren met consumenten (II) – 11 maart

1. Toepassing van richtlijn 93/13 door de nationale rechter
 - a. Nieuwe verplichtingen voor nationale rechters : *Océano Grupo* en *Mostaza Claro*
 - b. Problemen in de praktijk : presentatie van twee arresten
 - i. Een meer actieve rechter ? : zaak C-473/00, *Cofidis*
 - ii. Verplichtingen van de nationale rechter : zaak C-397/11, *Joroos*

2. Consumentenkoop : richtlijn 1999/44
 - a. Totstandkoming van richtlijn 1999/44
 - b. Omzetting van richtlijn 1999/44 en rol van de nationale rechter (zaak *Faber*)
 - c. Richtlijn 1999/44 in de praktijk – presentatie van twee arresten
 - i. Verplichtingen van de verkoper : gevoegde zaken C-65/09 en C-87/09 , *Weber*
 - ii. Wie is eigenlijk een verkoper ? : zaak C-149/15, *Wathelet*

3. Algemene beschouwingen contracteren met consumenten

Discussievragen :

- Denk terug aan de discussie vorige week over richtlijn 93/13. Wordt er niet te veel gevraagd van nationale rechters door het Hof van Justitie ? Kan dat beter gecoördineerd worden ?
- Leidt het garantiestelsel in richtlijn 1999/44 tot een betere bescherming van de consument volgens u ?
- Hoe verhouden richtlijnen 93/13 en 1999/44 zich tot elkaar ? Kunnen zij samen toegepast worden ?

Zesde bijeenkomst : koop op afstand en elektronische handel (I) – 18 maart

1. Koop op afstand : Richtlijn 97/7 en de aanpassing ervan door richtlijn 2011/83
 - a. Waarom bijzondere regels koop op afstand ? – voltooiing interne markt
 - b. Richtlijn 97/7
 - c. Naar een meer algemene richtlijn consumentenrechten
 - d. Koop op afstand in de richtlijn consumentenrechten (2011/83)
2. Het herroepingsrecht
 - a. Wat is het herroepingsrecht
 - b. Uitoefening van het herroepingsrecht
 - c. Moelijkheden in verband met het herroepingsrecht
 - d. Toekomst van het herroepingsrecht – gevalstudie Zalando
3. Koop op afstand en herroepingsrecht in de praktijk – presentatie van drie arresten
 - a. Toepassingsgebied verkoop op afstand : zaak C-336/03, *EasyCar*
 - b. Herroepingsrecht en hyperlinks : zaak C-49/11, *Content Services Ltd*
 - c. Betaling van verkoper : zaak C-489/07, *Messner*
4. Opstap naar elektronische handel
 - a. De link tussen koop op afstand en elektronische handel
 - b. Waarom bijkomende regels voor elektronische handel ?
 - c. Naar een betere bescherming van gebruikers (met inbegrip van consumenten) : richtlijn 2000/31
 - d. Toepassingsgebied van richtlijn 2000/31 : presentatie van zaak C-434/15, *Elite Taxi*

Discussievragen :

- Waarom zijn er bijzondere regels inzake koop op afstand nodig ? Gaan die regels voldoende ver volgens u ?
- Vindt u het herroepingsrecht van consumenten een nuttig instrument ? Wordt het volgens u voldoende afgedwongen ?
- Heeft de opkomst van de e-commerce tot gevolg dat het rechtskader aangepast moet worden ? Wat is uw mening daarover ?

Zevende bijeenkomst : koop op afstand en elektronische handel (II) – 25 maart

1. Richtlijn 2000/31 : informatieverplichtingen
 - a. Toepassingsgebied (herhaling van vorige week)
 - b. Verplichtingen tot communicatie
 - c. Aansprakelijkheid van de dienstverlener – zaak *L'Oréal*
 - d. Relevantie van het bestaande aansprakelijkheidsregime

2. Richtlijn 2000/31 in de praktijk – presentatie van vier arresten
 - a. Zaak C-70/10, *Scarlet*
 - b. Zaak C-360/10, *Netlog*
 - c. Gevoegde zaken C-236/08 tot en met C-238/08, *Google France*
 - d. Zaak C-484/14, *McFadden*

3. Naar meer regulering van de elektronische handel
 - a. Het 'digitale interne markt'-initiatief van de Europese Commissie
 - b. Verordening 2018/302 betreffende geo-blocking
 - c. Het voorstel van verordening tot reglementering van digitale platformen
4. Algemene conclusie : de toekomst van het regelgevend kader inzake elektronische handel

Discussievragen :

- Gaat de verordening inzake geo-blocking ver genoeg ? Zijn er nog altijd online handelspraktijken die ontsnappen aan die verordening ?
- Wat zal de concrete impact zijn van de verordening over digitale platformen indien deze wordt aangenomen ?
- Vindt u dat de beperkte aansprakelijkheid van online dienstverleners vandaag de dag nog steeds behouden kan blijven ?

Achtste bijeenkomst : rechten van vliegtuigpassagiers – 1 april

1. Naar een eigen rechtskader voor vliegtuigpassagiers
 - a. Waarom een specifieke regeling voor vliegtuigpassagiers ?
 - b. Verschillende mogelijkheden, maar keuze voor compensatie-aanpak
2. Verordening 261/2004 : algemeen kader en compensatieregeling
 - a. Toepassingsgebied van de verordening
 - b. Regels inzake compensatie
 - i. Vertragingen
 - ii. Annulering van vluchten
3. Verordening 261/2004 in de praktijk : presentatie van acht arresten
 - a. Maatschappij die de vlucht uitvoert : zaak C-532/17, *Wirth*
 - b. Rechtstreeks aansluitende vlucht : zaak C-537/17, *Wegener*
 - c. Vertraging bij aankomst : zaak C-11/11, *Folkerts*
 - d. Ruime informatieplicht : zaak C-302/16, *Krijgsman*
 - e. Provisie geïnd door een tussenpersoon : zaak C-601/17, *Harms*
 - f. Vulkaanuitbarstingen : zaak C-12/11, *McDonagh*
 - g. In een lagere klasse geplaatst : zaak C-255/15, *Mennens*
 - h. Rol nationale autoriteiten : gevoegde zaken C-145/15 en C-146/15, *Ruijsenaars*